
Isusov žrtveni hod

Teologija Kristove smrti u djelu Josepha Ratzingera/Benedikta XVI. *Isus iz Nazareta II.*

Andelko Domazet, Split

UDK: 232/234(049.3)
Prethodno priopćenje

Sažetak

U ovom se radu na temelju knjige Isus iz Nazareta analizira Papino shvaćanje žrtve, na poseban način Isusove žrtve pod vidom zadovoljštine i žrtve. Čitajući novozavjetne tekstove, Papa zaključuje da je Isusovom smrću na križu nastupio religijsko-povijesni obrat. Polazišna točka za duhovno i egzistencijalno shvaćanje žrtve jest novozavjetni govor o Isusovoj poslušnosti. U drugom dijelu rada donosimo Papin osvrt na jedan dio suvremenih teologa koji smatraju da ideja okajničke smrti ne potječe izvorno od Isusa i da je misao zadovoljštine nespojiva s Isusovom slikom Boga. U zaključnom osvrtu autor ovoga rada donosi neka vlastita kritička zapažanja. Isusova smrt nikako se ne bi smjela shvatiti kao žrtva kojom se želi umilostiviti Boga. Zbog toga se religijsko-povijesni pojam žrtve ne smije nekritički primjenjivati na Isusovu patnju i smrt. Uvijek se radi samo o analogiji. Pomirenje s Bogom ne zbiva se pomoću nekih izvanjskih radnji i obreda, nego tako što pojedinac mijenja svoje mišljenje i otvara se osobnom obraćenju.

Ključne riječi: kristologija, poimanje žrtve, zadovoljština i okajanje, slika Boga, legalističko shvaćanje otkupljenja.

UVOD

Mnogi su kršćanski pojmovi koji izriču bit kršćanske vjere, danas postali nerazumljivi. To je slučaj i s pojmom žrtve. U žrtvi, odnosno žrtvovanju sebe mnogi ne vide ništa drugo doli manipulaciju osobama od strane određene političke ili religijske

ideologije. Tvrdi se da je i samo kršćanstvo podleglo takvoj ideologiji, te se stoljećima razvijala *sakrificijalna vjera* kojom se služila crkvena vlast kako bi mogla vladati svojim podređenima. Je li žrtveno shvaćanje kršćanske vjere pogriješno? Što o tome kaže Papa u svojoj knjizi *Isus iz Nazareta*?

Dok piše knjigu *Isus iz Nazareta*, Papa ima pred očima *vremenski i crkveni kontekst* u kojem živi: stanje kršćanstva i društva u Europi. Na djelu su dva temeljna strujanja: *sekularizam*, koji želi objasniti i održavati svijet bez Boga, i *religiozni pluralizam*, koji u odnosu na kršćanstvo nudi religiozne alternative. Zbog toga knjiga o Isusu iz Nazareta dolazi da ukloni *nesigurnost* s obzirom na temelje kršćanske vjere. Uz pomoć *razumne vjere* Benedikt XVI. pokušava izgraditi čvrste istine tako da se ljude dočekuje u sigurnoj Crkvi (utvrdi), kako one koji joj hoće pristupiti, tako i one koji je napadaju.

Objava je epistemološki temelj teologije, odnosno princip koji utemeljuje teološko razmišljanje. Zbog toga se istina Isusa Krista ne konstituira spoznajnim subjektom. To je objavljena, darovana Istina, i nju se može samo primiti te sve dublje spoznavati. Stoga konačnu izvjesnost daruje samo vjera, “ponizno vjerovanje zajedno s Crkvom svih stoljeća koju vodi Duh Sveti”¹. Za Papu to praktično znači povezivanje dviju hermeneutika – povijesne hermeneutike, svjesne svojih granica, i hermeneutike vjere primjerene tekstu.²

Nakon što je u prvom svesku *Isusa iz Nazareta* analizirao Isusov hod *od krštenja na Jordanu do preobraženja*, u drugom svesku – koji obuhvaća Isusov hod *od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća* – Papa kaže da se susrećemo “s odlučujućim riječima i događajima Isusova života”³. Isusov žrtveni hod sadrži sljedeće

---

¹ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Verbum, Split, 2011., str. 106–107.

² Usp. *Isto*, str. 6. O Papinoj “hermeneutici vjere” vidi: Marinko Vidović, *Pristup i uvažavanje egzegetskih dostignuća u knjizi “Isus iz Nazareta Josepha Ratzingera” – Benedikta XVI.*, u: *Teološko promišljanje o knjizi Isus iz Nazareta Josepha Ratzingera/Benedikta XVI.*, KS, Zagreb, 2009., str. 37–74.

³ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 8.

etape: 1. ulazak u Jeruzalem i čišćenje Hrama; 2. Isusov eshatološki govor; 3. pranje nogu; 4. Isusova velikosvećenička molitva; 5. Posljednja večera; 6. Getsemani; 7. Isusov proces; 8. Isusovo raspeće i ukop; 9. Isusovo uskrsnuće od smrti.

Iščitavajući drugi svezak knjige o Isusu iz Nazareta, uočava se da Papu zanimaju osobito *dvije teme*: prva je evolucija u religijskom poimanju žrtve; druga tema, koja je Papi iznimno značajna, jest Isusova žrtva pod vidom zadovoljštine i okajanja.

1. EVOLUCIJA U SHVAĆANJU ŽRTVE

Čitajući novozavjetne tekstove, Papa zaključuje da je Isusovom smrću na križu nastupio *religijsko-povijesni obrat*. Taj religijsko-povijesni obrat prikazan znakovito u čišćenju Hrama i konačno ispunjen na križu, jest nešto što se smije nazvati velikom *biblijskom cezurom*, istodobno je i utemeljenje Novoga zavjeta.

1.1. Svršetak Hrama

Na početku drugoga sveska, govoreći o Isusovu ulasku u Jeruzalem, papa Benedikt XVI. programski piše: "Krajnji je cilj ovoga Isusova 'uzlaska' njegovo predanje na križu, koje zamjenjuje stare žrtve..."⁴ Kao što nam je poznato, saducejsko židovstvo, u potpunosti vezano uz Hram, nije preživjelo razaranje Hrama 70. godine poslije Krista. Preživjela je samo farizejska struja oslonjena na Toru, a ne na hramsko bogoštovlje. Papa citira *Grgura Nazijanskoga*, koji je pokušao izraditi vremensku razdiobu povijesti religije polazeći od svršetka jeruzalemskoga Hrama. "Po gledištu ovoga crkvenoga oca čak se i žrtve koje predviđa Tora pojavljuju samo kao podnošenje – kao dionica na putu ispravna štovanja Boga, kao nešto privremeno..."⁵

Novu teološku sintezu, koja drži da se povijesno-spasenjski svršetak Hrama dogodio u Isusovoj smrti i uskrsnuću,

---

⁴ Usp. *Isto*, str. 12.

⁵ *Isto*, str. 42.

predstavlja Pavlov nauk. U središtu Pavlova učenja stoji da su “u Kristovu križu ispunjene sve žrtve, da se u njemu dogodilo ono što je bila nakana svih žrtava – ispaštanje za grijeh – i da je tako sam Isus stupio na mjesto hrama, da je on sam novi hram”⁶. Najvažniji tekst o tome nalazi se u Poslanici Rimljanima 3,23–25: “Svi su zaista sagriješili i potrebna im je slava Božja; opravdani su besplatno, njegovom milošću po otkupljenju u Kristu Isusu. Njega je Bog izložio da krvlju svojom bude Pomirilište po vjeri.” Riječ koja se ovdje prevodi sa ‘pomirilište’ (ili: ‘zadovoljština za grijeh’) u grčkom glasi *hilastērion*, u hebrejskom *kappōret*. Kad Pavao riječ *hilastērion* prenosi na Isusa, tada se ‘dokida’ starozavjetna teologija bogoštovlja, a s njom i teologija bogoštovlja u povijesti religije općenito.⁷ U Isusu se događa ono što je bilo mišljeno obredom Dana pomirenja: “u svojem predanju na križu Isus svu krivnju svijeta stavlja u Božju ljubav i u njoj je dokida.”⁸

Tako biva razvidno da teološko viđenje Poslanice Hebrejima pojedinačno razvija ono što je u biti već rečeno kod apostola Pavla. Isto tako, Isusova velikosvećenička molitva u Evanđelju po Ivanu na svoj način iznova izlaže događanje Dana pomirenja, to jest središte starozavjetne teologije otkupljenja, i da ih vidi ispunjene u križu. Žrtva Krista u sebi ujedinjuje sve žrtve i unosi ih u spasenjski odnos, tako da “s Kristovim je križem završeno vrijeme žrtava”⁹.

---

⁶ *Isto*, str. 46.

⁷ Usp. *Isto*, str. 46–47.

⁸ Usp. *Isto*, str. 47.

⁹ *Isto*, str. 52. Žrtveno bogoštovlje u starom Izraelu nalazi svoje utemeljenje u vjeri da je Bog sa svojim narodom na brdu Sinaju sklopio Savez. Ovaj Savez, između ostalog, sadrži deset klauzula ili uputa, koje nazivamo zapovijedima (usp. Izl 20). No narod je stalno kršio te zapovijedi. Time je razvrgao Savez s Bogom. Narušeni odnos između naroda i Boga ponovno se uspostavlja samo pomoću propisanih rituala zadovoljštine. Pritom, nije riječ o tome da se umilostivi srditi Bog, nego ti obredi zadovoljštine i pomirenja izražavaju htijenje naroda da se ponovno bude vjeran preuzetim obvezama iz Saveza! To je očito na Dan pomirenja, kada Veliki svećenik simbolično krivnju naroda prenosi na žrtvenoga jarca (usp. Lev 16) kojega se zatim protjeruje u pustinju. Taj ritual autoru Poslanice Hebrejima služi kao interpretativni model za teološko tumačenje Isusove smrti. Nebeski

1.2. Isusov žrtveni hod obilježava nenasilje

Već je u prvome dijelu svoga sveska *Isus iz Nazareta* papa Benedikt XVI. jasno pokazao kako se čitavo Isusovo djelovanje i njegova poruka – od krštenja u Jordanu, kušnje u pustinji, Govora na gori pa do prisposdobe o posljednjem sudu (Mt 25) i njegova odgovora na Petrovu ispovijest, korjenito suprotstavlja vjerskom legitimiranju nasilja.

Govoreći o čišćenju Hrama, on snažno ističe *Isusovo nenasilje* i odbacuje dva pravca tumačenja: po prvom tumačenju izgon trgovaca iz Hrama odnosio bi se na zloporabu Hrama, a Isus bi bio reformator koji brani židovske svete propise; druga, suprotna teza, glasi: Isus je bio politički pobunjenik, zelotskog tipa.¹⁰ Papa se priklanja trećem pravcu tumačenja, po kojemu Isus korjenito odbacuje nasilje i svoju 'revnost' za Božje kraljevstvo pokazuje oslanjajući se na proroka Zahariju i na Izaijino viđenje Sluge patnika. O tome piše: "Kod Zaharije Isus nije pronašao samo sliku Kralja mira koji dolazi na magarcu, nego i viđenje ubijenoga pastira koji spašava po svojoj smrti, sliku Probodenoga u koga će svi gledati. Drugi veliki okvir odnosa u kojemu je vidio svoje djelovanje bilo je viđenje Sluge patnika koji služeći polaže svoj život za mnoge i tako donosi spasenje (usp. Iz 52,13–53,12)."¹¹

Kršćanin mora odbaciti svaki zelotizam u vjeri jer je "nasilje omiljeno sredstvo Antikrista"¹². Isus je 'revnost' (*zelos*), koja je Bogu htjela služiti nasiljem, preobrazio u revnost križa. "Tako je konačno postavio mjerilo prave revnosti – revnosti ljubavi koja se daruje."¹³ Takav pogled na kršćanstvo dobio je svoju

---

Veliki svećenik svojom smrću na križu jednom zauvijek i ne samo za Izrael, nego za čitavo čovječanstvo prinosi žrtvu zadovoljštine, i to ne više žrtvovanjem životinja, nego predanjem vlastitog života. *Onaj koji žrtvuje, istodobno je žrtva (žrtveni jarac)!*

¹⁰ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 20–23.

¹¹ *Isto*, str. 25.

¹² Usp. *Isto*, str. 24.

¹³ *Isto*, str. 30. Komentirajući nesudjelovanje prvih kršćana u vojnoj obrani Hrama, Joachim Gnilka vidi povezanost ovoga stava s biti Isusove poruke:

veliku podršku djelom *Nasilje i sveto* francuskog teoretičara književnosti Renéa Girarda. On je zacrtao preciznu teoriju o povezanosti religije i nasilja. Prema njemu, Krist je raskrinkao nasilni mehanizam svakog žrtvovanja i on se stavlja na stranu nedužne žrtve.¹⁴

1.3. Duhovno poimanje žrtve

Polazišna točka za duhovno i egzistencijalno shvaćanje žrtve jest novozavjetni govor o *Isusovoj poslušnosti*. Ljudska sloboda nalazi svoje ispunjenje u poslušnosti Bogu. Ali, s druge strane, ljudska je poslušnost uvijek nedostatna. Istinski Logos, Sin, koji prihvaća ljudsko tijelo, omogućuje novu, savršenu poslušnost, poslušnost koja nadilazi našu vlastitu moralnost i u svojemu tijelu čitavo čovječanstvo ponovno vraća Bogu. "Njegova 'tjelesna' poslušnost jest nova žrtva u koju uključuje sve nas i u kojoj je istodobno dokinuta sva naša neposlušnost posredstvom njegove ljubavi."¹⁵ Kristova poslušnost predstavlja "otvoren prostor u koji smo uvedeni i po kojemu naš osobni život pronalazi novo okružje"¹⁶.

Upravo na to poziva apostol Pavao u Poslanici Rimljanima: "Zaklinjem vas, braćo, milosrđem Božjim: prikažite svoja tijela

---

"Da su kršćanski vjernici Jeruzalema sudjelovali u ratu, krajnje je nevjerojatno. Palestinsko je kršćanstvo predalo Isusov Govor na gori. Oni su, dakle, morali poznavati Isusovu zapovijed ljubavi prema neprijateljima i odricanje od nasilja" (*Isto*, str. 54).

¹⁴ Usp. R. Girard, *Promatrah Sotonu kako poput munje pade*, AGM, Zagreb, 2004. U nekim teološkim krugovima, posebno u inšbruškoj teološkoj školi (R. Schwager, J. Niewiadomski i drugi) potpuno su preuzete njegove teze. U knjizi njemačkog povjesničara Arnolda Angenendta susrećemo kritiku Girardova jednostranoga poimanja žrtve, kojoj Angenendt suprotstavlja teoriju žrtve koju nalazi kod Waltera Burkerta u djelu *Homo necans*. Glavna teza glasi: temeljni doživljaj Svetoga jest žrtvovanje. Svaki život živi od života drugoga, od njegove žrtve. Usp. Arnold Angenendt, *Die Religion des geistigen Opfers. Blut-Sündenbock-Eucharistie*, Herder, 2011., osobito: str. 9–27. Teolog Ivica Raguž napisao je dobar prikaz ove knjige u: *Diacovensia*, 19 (2011.), 3, str. 405–407.

¹⁵ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 224.

¹⁶ *Isto*, str. 225.

kao žrtvu živu, svetu, Bogu milu – kao svoje duhovno bogoslužje” (Rim 12,1). U tom smislu osobito Poslanica Hebrejima ističe duboko egzistencijalno značenje i namjeru bogoštovlja i žrtve: “Žrtve i prinos ne mile ti se, nego si mi tijelo pripravio; paljenice i okajnice ne sviđaju ti se. Tada rekoh: ‘Evo dolazim!’ U svitku knjige piše za mene: Vršiti, Bože, volju tvoju” (Heb 10,5ss; usp. Ps 40,7ss). “Tako je ovdje, tumači Papa, oblikovana misao ‘žrtva na način riječi’: molitva, otvaranje ljudskog duha Bogu, jest istinsko bogoštovlje. Što više čovjek postaje riječ – ili bolje: što više cijelim svojim postojanjem postaje od-govor Bogu – to više on ispunja pravo bogoštovlje.”¹⁷

Time se otvara daljnja dimenzija kršćanskoga bogoštovlja o kojoj Papa govori oslanjajući se na retke iz Poslanice Filipljanima 2,17: “Ako se ja i izlijevam za žrtvu i bogoslužje, za vjeru vašu, radostan sam i radujem se sa svima vama.” Pavao vidi svoje očekivano *mučeništvo* kao bogoslužje i kao žrtveni događaj. Na temelju tog tumačenja rana je Crkva mogla shvatiti mučeništvo u njegovoj pravoj dubini i veličini. Papa u tom kontekstu spominje mučeništvo Ignacija Antiohijskoga, mučeništvo svetoga Polikarpa i mučeništvo svetoga Lovre. Oni su u tim mučeništvima vidjeli i sliku kršćanskoga života općenito.¹⁸

2. ISUSOVA ŽRTVA POD VIDOM ZADOVOLJŠTINE I OKAJANJA

Važan pokretač pitanja o biti Isusa Krista jest njegovo otkupiteljsko značenje i unutar njega žrtveni moment tog otkupljenja, a svakako i egzemplarno značenje njegova života. Papa smatra da novozavjetni tekstovi jasno motre Kristovu žrtvu kao zadovoljštinu za čovjekove grijehе jer *pravедnost* zahtijeva

---

¹⁷ Usp. *Isto*, str. 223. Sličnu misao ponavlja na str. 227: “Stvarno je bogoštovlje živi čovjek koji je u cijelosti postao odgovor Bogu.” U knjizi *Uvod u kršćanstvo* kaže da kršćanska žrtva znači “biti raspoloživ za Božje djelovanje” (J. Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo: predavanja o Apostolskom vjerovanju*, KS, Zagreb, 41993., str. 258).

¹⁸ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 228–229.

zadovoljštinu, okajanje vlastitih grijeha kako bi se ponovno uspostavilo pomirenje između Boga i čovjeka. Bog ne može jednostavno ne vidjeti ljudsku neposlušnost, sve zlo povijesti, ne može to smatrati nečim bezazlenim i beznačajnim. Takva bi vrsta 'milosrđa', 'bezuvjetna opraštanja', bila ona 'jeftina milost' kojoj se s pravom usprotivio Dietrich Bonhoeffer pred ponorom zla svojega vremena. Nepravda, zlo kao stvarnost, ne može jednostavno ostati zanemareno, netaknuto. Mora ga se nadoknaditi, svladati. Samo je to pravo milosrđe."¹⁹

Na ovom se mjestu Papa osvrće na jedan dio suvremenih teologa i egzegeta koji smatraju da ideja okajničke smrti ne potječe izvorno od Isusa i da je misao zadovoljštine nespojiva s Isusovom slikom Boga. Time je postavljeno teško pitanje teologiji i vjeri. Veliki je ulog u igri: ako ona – ideja zadovoljštine – ne potječe od Isusa, tada moramo odbaciti velik dio Isusova samorazumijevanja i njegovog pretkazivanja vlastite smrti. Također, posljedično otpada cijela tradicija 'žrtvenih riječi' u euharistijskom slavlju današnje Crkve.

Pokušavajući dokučiti razlog zašto je "suvremenom osjećanju misao zadovoljštine neprihvatljiva",²⁰ u prvom svesku *Isus iz Nazareta* papa Benedikt XVI. piše: "Misao da je Bog radi opraštanja krivnje i radi čovjekova nutarnjega iscjeljenja prihvatio tako visoku cijenu smrti svoga Sina danas nam je postala vrlo strana. (...) Tomu se, s jedne strane, opire *banaliziranje zla* kojemu pribjegavamo dok istodobno strahote ljudske povijesti, upravo i one nedavne, koristimo kao nepobitan izgovor za nijekanje dobrog Boga i klevetanje njegova stvorenja, čovjeka. Razumijevanju velike tajne ispaštanja i zadovoljštine opire se i naša *individualistička slika čovjeka*. Ne uspijevamo više shvatiti *zastupništvo* jer je po nama svaki čovjek živ zatvoren u sama sebe. Više ne možemo vidjeti duboku isprepletenost svih naših egzistencija, i da su sve one obuhvaćene egzistencijom Jednoga, utjelovljenoga Sina."²¹

---

¹⁹ *Isto*, str. 132.

²⁰ *Usp. Isto*, str. 120.

²¹ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta I.*, Verbum, Split, 2007., str. 170–171.

2.1. Slika Boga i ideja zadovoljštine

Zanimljivo je spomenuti da je Joseph Ratzinger bio jedan od prvih teologa koji je neposredno nakon Drugoga vatikanskog sabora izričito u knjizi *Uvod u kršćanstvo* (1968.) ukazao na "iskrivljene predodžbe" iz teologije satisfakcije Anselma Canterburyjskog u općoj kršćanskoj svijesti. O toj pučkoj verziji Anselmova modela on kaže:

"Velikoj većini kršćana, a osobito onima koji dosta površno i izdaleka poznaju vjeru, izgleda kao da smisao križa valja shvatiti unutar mehanizma narušena i nanovo uspostavljena prava. Bio bi to, dakle, način da se neizmjerljivo pokorničkim činom dade zadovoljština beskrajno uvrijeđenoj Božjoj pravednosti. Tako se ljudima križ čini izrazom stava kojim se inzistira na tome da se posvema uravnoteže dugovanja i potraživanja; (...) Tako je 'beskrajni pokornički čin', na kojem, navodno, Bog inzistira, postavljen pod još stravičnije svjetlo. Imajući na umu većinu pobožnih tekstova namijenjenih javnoj i privatnoj uporabi, nužno razmišljamo o tome kako kršćanska vjera u križ predočuje Boga čija je neumoljivo stroga pravednost zahtijevala žrtvu jednog ljudskog života, žrtvu vlastita sina. (...) Ma koliko ova predodžba bila proširena, ona jednostavno nije istinita."²²

Papa, gotovo 45 godina poslije, u knjizi *Isus iz Nazareta* preuzima Anselmovu teoriju zadovoljštine, te tradicionalno shvaćanje događaja križa kao okajne žrtve: "Otajstvo se zadovoljštine ne smije žrtvovati nikakvom sveznajućem racionalizmu."²³ Tumačeći članak vjere "Mučen pod Poncijem Pilatom, raspet, umro i pokopan", on ističe da se gotovo sve religije bave problemom satisfakcije. Pomirbeno djelo, kojim ljudi žele umiriti i udobrovoljiti božanstvo, u središtu je povijesti religija. U biblijskoj teologiji križa zbiva se revolucija u odnosu na predodžbe o satisfakciji u povijesti religija. Za razliku od tradicionalnoga religijskoga shvaćanja zadovoljštine,

---

²² J. Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo: predavanja o Apostolskom vjerovanju*, str. 256.

²³ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 229.

kod novozavjetne teologije žrtve inicijativa polazi od Boga (usp. Rim 8,32). “Čovjek nije onaj koji bi se uputio k Bogu noseći mu pomirbeni prinos: *Bog dolazi k čovjeku.*”²⁴ On je početak žrtve u kojoj je darovano pomirenje. “Jer Bog je u Kristu svijet sa sobom pomirio ne ubrajajući im opačina njihovih” (2 Kor 5,19).

Isusova smrt stoga nije samo posljedica vanjskih okolnosti u smislu da on, kao toliki drugi prije njega, postaje žrtva zbog vlastitih životnih stavova i uvjerenja, nego on (budući da se Bog u njemu daruje) svojom smrću postaje svjedok bezuvjetne Božje ljubavi i time – na paradoksalan način – križ predstavlja *inicijativu* koja polazi od samoga Boga. O tome govore apostoli Pavao i Ivan: “Bog je svojega Sina za sve nas predao!” (Rim 8, 32); “Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina Jedinorođenca” (Iv 3,16). Stoga se u Isusu Kristu ne objavljuje neki Bog koji traži krv, muku i patnju za počinjene grijehе, nego koji sam dolazi čovjeku, pomaže mu tamo gdje on sam nije u stanju ostvariti zadovoljštinu. “Stvarnost zla, nepravde, koja kvari svijet i istodobno zatamnjuje Božju sliku – postoji, i to zbog naše krivice. Ne možemo jednostavno prelaziti preko nje, moramo se suočiti s njome. Sada se, dakle, ne može reći da okrutni Bog zahtijeva nešto beskrajno. Upravo je obratno: sam Bog se stavlja kao mjesto pomirenja i, u svojem Sinu, trpljenje uzima na sebe.”²⁵ U prvom svesku *Isusa iz Nazareta* Benedikt XVI. donosi misao Johna Henryja Newmana, koji je jednom rekao da je Bog “čovjekovu krivnju i patnju mogao prevladati samo tako što je sam ušao u tu igru, što je sam postao patnik u svome Sinu, koji je nosio taj teret i prevladao ga svojim predanjem”²⁶.

Ideja zadovoljštine pak pretpostavlja *zastupništvo*. I misao zastupništva provlači se cijelom poviješću religija.

---

²⁴ J. Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo: predavanja o Apostolskom vjerovanju*, str. 257.

²⁵ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 222.

²⁶ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta I.*, str. 171.

Tajna zastupništva je “najdublji sadržaj Isusova poslanja”²⁷. Zastupništvom se ne misli da Isus Krist nadomješta čovjekovo djelovanje, nego se njome otvaraju nove perspektive pomirenja za grješnika, izriče se Božja solidarnost s ljudima, njegova bliskost s patnicima.²⁸ “Jedan umire za mnoge – ove proročke riječi velikoga svećenika Kajfe sažimlju čežnju religijske povijesti svijeta i velike tradicije Izraelove vjere i prenose je na Isusa. Čitav su njegov život i smrt skriveni u riječi ‘za’; on je – kako je poglavito uvijek iznova naglašavao Heinz Schürmann – ‘proegzistencija’.”²⁹ Oslanjajući se na povezanost između Mk 9,31 i Iz 53,12 egzeget Peter Stuhlmacher tvrdi da je Isus svoj žrtveni hod razumio u obzorju Sluge Božjega koji nastupa u korist Božjega naroda, kao ‘čovjek’ čiji život predstavlja od Boga predviđenu otkupninu za Izraelovo otkupljenje.³⁰

²⁷ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 167–168.

²⁸ Filozof I. Kant bijaše uvjeren da je nemoralno, a zatim i nemoguće da netko zastupa drugog čovjeka i uzima na se krivnju. Ljudska autonomija isključuje mogućnost zastupništva. I filozof Nietzsche je smatrao da je inzistiranje na Kristovoj žrtvi kao okajanju i zadovoljštini grozno poganstvo i dokidanje evanđelja (usp. *Antikrist*, str. 41). Gledao sam nedavno jedan dokumentarni film u kojemu je, između ostalog, bila anketa u kojoj je bilo postavljeno pitanje što ljudi misle o otkupiteljskoj Isusovoj žrtvi na križu. Jedna je žena odgovorila otprilike ovako: “Ja griješim i odgovorno za to snosim posljedice – tako i svaki od nas! Mislim da je netko zbog nekih mojih pogrešaka bio mučen i ubijen, to je prestrašno, neprihvatljivo.” Ova izjava snažno potvrđuje poteškoće koje današnji ljudi imaju s tradicionalnim kršćanskim predodžbama o Kristovoj otkupiteljskoj žrtvi. Neki teolozi predlažu da se kristologija zastupništva pretvori u *kristologiju solidarnosti*. Time se želi istaknuti kako ideja zastupništva znači da se drugome pomogne da izađe iz svoga stanja (udaljenosti od Boga, krivnje), a ne da ga se ostavi prepuštena samom sebi. Dakle, ne čini se nešto umjesto drugoga, već se drugom pomaže kada on sam više nije kadar izići iz zapletenosti u krivnju i otuđenje.

²⁹ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 169.

³⁰ Usp. *Gespräch über Jesus. Papst Benedikt XVI. im Dialog mit Martin Hengel und Peter Stuhlmacher*, Möhr Siebeck, Tübingen, 2010., str. 75.

2.2. *Isusova žrtva kao ljubeće sebedarje*

Novozavjetna predaja o Posljednjoj večeri (usp. Mk 14,22–25; Mt 26,26–29; Lk 22,15–20; 1 Kor 11,23–25) predstavlja prvorazredno mjesto na kojemu dolazimo do spoznaje kako je Isus sebe vidio naočigled predstojeće smrti. Kod evanđelista Marka i Mateja Isus za vrijeme Posljednje večere govori o “krvi Saveza”, dok apostol Pavao i evanđelist Luka o “novom Savezu” u njegovoj krvi. Riječi večere Gospodnje “za vas – za mnoge” potvrđuju Isusovo zastupničko predanje, a time i misao zadovoljštine. Zbog toga teologija riječi ustanovljenja euharistije predstavlja jezgru kršćanstva i središnji vid Isusova lika.³¹ Papa, oslanjajući se na Ivanovu kronologiju, ističe *pashalno obilježje euharistije*. “S Posljednjom je večerom došao i Isusov ‘čas’, kojemu je od početka išlo njegovo djelovanje. Ono bitno ovoga časa Ivan označava dvjema temeljnim riječima: to je čas ‘prelazak’ (*metabaínein/metábasis*); to je čas ljubavi koja ide do kraja (*agápē*). Ova se dva pojma međusobno objašnjavaju, neodvojiva su jedan od drugoga. Sama je ljubav tijekom prijelaza, preobrazbe, (...) izlaženja iz granica zatvorene individualnosti.”³²

Nastavljajući komentirati prizor Isusova pranja nogu učenicima, Papa tumači odnos između *vjere i morala*. “Ali odmah se javlja pitanje: kako srce postaje čisto? Tko su ljudi čista srca koji mogu gledati Boga (Mt 5,8)?” U prizoru pranja nogu nije riječ samo o tome da je Isus obredni pojam čistoće zamijenio moralnim poimanjem. Novost Novoga zavjeta sastoji se u tome da ne može moral shvaćen na autonoman način očistiti čovjeka jer je vjera izvor očišćenja čovjeka: “Vjera čisti srce. (...) Čistoća nastaje kada ljude iznutra dodirne Božji duh, koji im otvara srce i čini ga čistim.”³³ I kada Isus na svršetku pranja nogu učenicima kaže da im je dao “primjer” (Iv 13,14), onda to ne znači reduciranje kršćanstva na moral. Papa se poziva na Rudolfa Schnackenburga koji razlikuje dva međusobno oprječna tumačenja pranja nogu: prvo, “teološki

---

³¹ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 126–132.

³² *Isto*, str. 60.

³³ *Isto*, str. 64.

dublje... pranje nogu shvaća kao znakovit događaj koji ukazuje na Isusovu smrt; drugo, ima čisto primjernu ulogu i naglašava Isusovo ponizno služenje”, to jest predstavlja kasniji ‘redakcijski zahvat’ koji u tome vidi paradigmu poniznosti. Papa spomenuta dva vida pranja nogu povezuje uz pomoć patrističkoga razlikovanja između kategorija *sacramentum* i *exemplum*, gdje je prva temelj druge, a druga posljedica prve, jer riječ ‘sakrament’ obuhvaća čitavo otajstvo Kristova života i smrti. Upravo zbog toga što taj *sacramentum* “uistinu čisti čovjeka, iznutra ga obnavlja, on postaje i dinamika novog postojanja”³⁴. Shvatiti to, ujedno znači shvatiti i Isusov govor o “novoj zapovijedi” (Iv 13,34–35). U čemu se sastoji novost nove zapovijedi? Neki tu novost vide u sposobnosti da se ljubi do kraja, sve do spremnosti da se žrtvuje vlastiti život za drugoga. Ali na taj način, veli Papa, kršćanstvo bi postalo “neka vrsta krajnjega moralnoga nastojanja”³⁵. Kod nove zapovijedi “ono istinski novo ne može biti visina moralnog učinka. Upravo u ovim riječima to što je bitno nije poziv za najvišim učinkom, nego nov temelj bića koji nam se daruje. Ta novost može dolaziti samo iz dara zajedništva s Kristom, iz življenja u Njemu. (...) Dar – *sacramentum* – postaje *exemplum*, primjer, a ipak uvijek ostaje dar. Biti kršćanin najprije je dar, ali se on razvija u dinamici življenja i djelovanja s darom”³⁶.

Tumačeći Isusovu velikosvećeničku molitva, Papa smatra da ona aktualizira Isusovo ljubeće sebedarje i iznutra je povezana s euharistijom.³⁷ Umjesto žrtvovanja životinja nastupa ono što su grčki oci nazivali *thysía logikē*, žrtva na način riječi, i ono što Pavao naziva *logikē latreía*, razumsko bogoštovlje (usp. Rim 12,1). Pozivajući se na Iv 17,19: “posvećujem (*hagiázō*) samoga sebe”, Papa prihvaća Bultmannovo mišljenje prema kojemu “*hagiázō*, u oprostajnoj molitvi na početku muke i povezan s *hypèr autōn* (za njih), ovdje znači ‘posvećivati’ u

³⁴ Usp. *Isto*, str. 67–68.

³⁵ Usp. *Isto*, str. 68

³⁶ *Isto*, str. 69–70.

³⁷ Usp. *Isto*, str. 84–85.

smislu 'posvetiti za žrtvu'³⁸. Isusova svetost stječe ispunjenje u žrtvi. "Isusov je 'supstancijalni bitak', zaključit će Papa, kao takav posvemašnja dinamika *bitka za*."³⁹

Ovdje se možemo prisjetiti razgovora između Romana Guardinija i Josefa Jungmanna koji je vođen davno prije početka Drugoga vatikanskoga sabora, o odnosu između žrtve i gozbe u euharistijskom slavlju.⁴⁰ Obojica teologa slažu se da je euharistija ujedno žrtva i gozba. U Papinoj knjizi ističe se samo žrtveni vid euharistije.⁴¹ U nekim novijem teološkim razmišljanjima ističe se da je euharistijska žrtva sakramentalno posadašnjenje ljubećega sebedarja Isusa Krista u slavlju i životu Crkve. Riječ 'žrtva' ističe činjenica Isusova samodarivanja. U euharistiji se sjećamo, zahvaljujemo i nasljedujemo Isusov proegzistentni stav.⁴²

Isusov žrtveni hod, po Iv 19,30, završava riječima: 'Dovršeno je!' Time se misli na krajnje dovršenje ljubavi, koje je dosegnuto u trenutku smrti kada je Isus "ostvario sveukupnost ljubavi – dao je sama sebe"⁴³. Tako je svoju nasilnu smrt preobrazio u slobodno predanje svojega života (usp. Iv 10,18).

---

³⁸ Usp. *Isto*, str. 91.

³⁹ *Isto*, str. 92.

⁴⁰ Usp. R. Guardini, *Besinnung vor der Feier der Heiligen Messe*, Mainz, 1939., str. 73. Walter Kasper nabraja šest različitih vidova euharistije: ona je Isusova oporuka, spomen čin, zahvala, žrtva, epikleza, *communio* i eshatološki znak. Usp. W. Kasper, *Einheit und Vielfalt der Aspekte der Eucharistie*, u: *Internationale katholische Zeitschrift*, 69 (1985.), str. 196–215, ovdje str. 203.

⁴¹ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 140. Joseph Ratzinger davne je 1977. u svom razmišljanju pod naslovom: *Gestalt und Gehalt der eucharistischen Feier (Oblik i sadržaj euharistijskog slavlja)* naglašavao međusobnu povezanost soteriologije i euharistijskog liturgijskog slavlja. Usp. *Gestalt und Gehalt der eucharistischen Feier*, u: *Das Fest des Glaubens. Versuche zur Theologie des Gottesdienstes, Einsiedeln*, 1981., str. 31–54.

⁴² Usp. N. Bižaca, *O euharistiji i zajedništvu u povijesnim mijenama. Trajanje, produbljeno i prilagodbe jedne konstante*, u: *Crkva u svijetu*, 42 (2007.), 1, str. 7–38.

⁴³ Usp. J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta. Dio II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, str. 214.

ZAKLJUČNI OSVRT: *TEOLOŠKE INTERPRETACIJE ILI STVARNE INFORMACIJE?*

Novozavjetni rječnik kojim se izražava ono što se nalazi u srcu *Nicejsko-carigradske vjeroispovijesti* – “radi nas ljudi i radi našega spasenja” – preuzima krajnje raznovrstan izbor riječi. Na djelu je *semantička mnogostrukost* u govoru o spasenju: tu se rabe pojmovi, metafore i slike. Svaki upotrijebljeni termin krije u sebi jednu mini-parabolu spasenja.⁴⁴ Sve te interpretacije vode računa o *ondašnjim* mogućnostima shvaćanja i razumijevanja. Ta pedagoška i pastoralna želja nadahnjivala je crkvene oce i srednjovjekovne teologe koji su u naviještanju vjere vodili računa o društvenom i kulturnom kontekstu. U visokom srednjem vijeku to je uspjelo na poseban način svetom Anselmu Canteberyjskom i njegovoj teoriji satisfakcije. Anselmovo tumačenje Isusove smrti počiva na posve određenim kulturnim i društvenim pretpostavkama. Tu su činjenicu, nažalost, kasniji teolozi zaboravili tako da se je Anselmova interpretacija shvaćala kao *stvarna informacija* i naviještala kao obvezujuće učenje vjere. Posljedično, preostala novozavjetna tumačenja Isusove smrti praktički više nisu igrala nikakvu ulogu.

Smijemo se upitati: Je li tradicionalna teologija žrtve i zadovoljštine *anakrona* s obzirom na *današnje* predodžbe o žrtvi i Bogu u svijesti naših suvremenika? Odgovara li krvava žrtva “strukтури ljudske duše”⁴⁵? Poglavitito ako se ima na umu činjenica da su u današnjem društvu žrtve anonimne, skrivene od javnosti. Osim toga, drastične scene mučenja i ubijanja sveprisutne su na televizijskim ekranima. Čini se da tradicionalni liturgijski obredi (primjerice, za Veliki tjedan) ne uspijevaju potaknuti sudionike obreda na obraćenje, suosjećanje, solidarnost sa žrtvom, borbu protiv nasilja i nepravde, i slično.

---

⁴⁴ Usp. Bernard Sesboüé, *Metafore i pojmovi: semantička mnogostrukost u govoru o spasenju*, u: Svesci, br. 103/104, 2001., str. 25–29., ovdje str. 25.

⁴⁵ Usp. W. Burkert, *Wilder Ursprung. Opferritual und Mythos bei den Griechen*, Berlin, 1990., str. 23.

U današnjoj teologiji sve se više uviđa problem *legalističkog* shvaćanje otkupljenja. Tako, primjerice, teolog Gerlad O'Collins smatra da se temeljni problem kristologije sastoji u tome kako *izbjeći* dva tumačenja Kristove žrtve, koja se nameću kao očita: "Trebalo odbaciti svaku ideju da Bog 'zahtijeva' nadoknađivanje, bilo od nas, bilo od našeg predstavnika, kao i ideju da postoji neka vrsta moralnog poretka koji je iznad Boga i kojemu Bog mora udovoljiti tražeći naknađivanje."⁴⁶

Problem je, dakako, u tome kako točno izbjeći te dvije opcije, budući da i sam rječnik Novog zavjeta podržava takav pristup. Prvi korak prema izlazu iz *legalističkog* shvaćanja otkupljenja jest prisjetiti se Kristovih izjava koje *ometaju* – ili, bolje rečeno, jednostavno ukidaju kulturno-juridički govor o događaju Križa. Na jednome mjestu Papa se približava takvom pristupu kada tumači, u prvom svesku *Isusa iz Nazareta*, prisposobu o dvojici braće i dobrome ocu (Lk 15,11–32): "Budući da je Bog Bog, Svetac, djeluje onako kako nijedan čovjek ne bi mogao djelovati. Bog ima srce, i to se srce okreće protiv njega samoga. Ovdje kod proroka, kao i u evanđelju, ponovno susrećemo riječ 'smilovanje', izraženo slikom majčine utrobe. Božje srce preobražava srdžbu, a kaznu preokreće u oprostjenje."⁴⁷

To znači da bi Kristovu žrtvu trebalo vidjeti kao čin kojim se ukida logika grijeha i kazne, pravne i etičke odštete, "svođenja računa". Svrha Kristove žrtve, radikalno gledano, nije čin razmjene, nego je to pokazivanje Božje ljubavi prema nama, palim ljudima.⁴⁸

Iz svega nam je slobodno zaključiti da se svako tumačenje Kristove žrtve na križu mora prosuđivati po tome u kojoj mjeri ono izražava i potvrđuje bezuvjetnu ljubav Božju koja se očitovala u Isusovu poslanju i djelovanju. Isusova se smrt

---

⁴⁶ Gerald O'Collins, *Christology*, Oxford, 1995., str. 286–287.

⁴⁷ J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta I.*, str. 218.

⁴⁸ Sažet pregled teološko-egzistencijalnoga značenja događaja križa u suvremenoj teologiji pruža Nikola Bižaca u članku: *Teološko-egzistencijalno značenje događaja križa. Nekoliko poželjnih značenjskih naglasaka u govoru o križu danas*, u: Služba Božja, 51 (2011.), 1, str. 5–32.

nikako ne bi smjela shvatiti kao žrtva kojom se želi *umilostiviti Boga* ili ugoditi Bogu. Zbog toga se religijsko-povijesni pojam žrtve ne smije *nekritički* primjenjivati na Isusovu patnju i smrt. Uvijek se radi samo o *analogiji*. Pomirenje s Bogom ne zbiva se pomoću nekih izvanjskih radnji i obreda, nego tako što pojedinac mijenja svoje mišljenje i otvara se *osobnom obraćenju*. Isus kaže da takvi ljudi primaju Božje oprostjenje i ne moraju izvršiti ondašnje uobičajene obrede zadovoljštine.⁴⁹

Prijepor oko ispravnog razumijevanja pojma žrtve i žrtvenih radnji nastavlja se sve do danas. Papa želi sačuvati biblijsku kategoriju žrtve i zadovoljštine kao jednu od temeljnih odrednica Isusova identiteta, ali i teorije i prakse kršćanskog odnosa s Bogom i drugima.⁵⁰ Njegova analiza novozavjetnih tekstova potvrđuje da se život Isusa Krista ne može razumjeti bez ideje žrtve, te da žrtva također predstavlja temeljnu značajku kršćanske egzistencije. Osim toga, kršćanska vjera shvaća *mučeničko svjedočanstvo* kao vrhunac svjedočanstva za Isusa Krista, a ono se upravo ostvaruje po žrtvi za drugoga. Dakako, žrtva se uvijek može pogrješno shvatiti i zlouporabiti, ali to ne znači da se zbog toga treba odbaciti govor o žrtvi. Papa Benedikt XVI. potiče na ponovno promišljanje sakrificijalnoga shvaćanja i življenja žrtve, kao žrtvovanja sebe (lat. *sacrificium*). Danas prevladava viktimizirajući aspekt (lat. *victima*), to jest govori se o žrtvi kao onoj kojoj je počinjena nepravda.

Ne samo riječ “žrtva” ili “zadovoljština”, nego i drugi soteriološki izrazi (kao što su otkupljenje, oslobođenje, pomirenje, opravdanje, milost, pobožanstvenjenje) više ne govore mnogo suvremenom mentalitetu. Zašto je tomu tako? “Najvjerojatnije zato što su se ti načini govora odijelili od matrice slika i pričanjâ koja su ih nosila i davala im životni naboj. (...) Što

⁴⁹ Po mojem sudu, kršćani od samih početaka nisu imali odvažnosti do kraja misliti duhovnu revoluciju koju je Isus unio u odnos prema Bogu. Umjesto iskoraka iz postojećeg religijskoga sustava i njegovih prevladavajućih predodžbi, radikalnost Isusova navještaja o Božjoj bezuvjetnoj ljubavi je ublažena. Kršćanstvo je postalo religija.

⁵⁰ Teološki komentar na Papinu knjigu nalazimo kod: Th. Söding (ur.), *Tod und Auferstehung Jesu. Theologische Antworten auf das Buch des Papstes*, Herder, Freiburg i. B., 2011.

da se čini? Bez sumnje, valja tražiti druge slike koje će biti u stanju da progovore suvremenom kulturalnom mentalitetu. Ali isto tako treba omogućiti da ponovno zazvuči *egzistencijalna ukorijenjenost* biblijskih izraza koji i nadalje ostaju podobnim da nas dirnu u dubinama našega bića.”⁵¹

Jesus' sacrificial journey

Theology of Christ death after Joseph Ratzinger/
Benedict XVI, *Jesus of Nazareth II*.

Summary

In this work, on the basis of the book *Jesus of Nazareth*, Pope's understanding of sacrifice and particularly Jesus' sacrifice in terms of reparation and sacrifice, is analysed. Reading the New Testament texts Pope concludes that by Jesus' death on the cross a religious-historical twist occurred. The starting point for spiritual and existential understanding of sacrifice is the New Testament speech about Jesus' obedience. In the second part of the work we present Pope's reference to some contemporary theologians who think that the idea about atoning death does not come originally from Jesus and that the thought of reparation is incompatible with Jesus' image of God. In the final part the author of this work presents his own critical observations. Jesus' death should not be understood as a sacrifice by which one wants to propitiate God. Consequently the religious-historical idea of sacrifice must not be uncritically applied to Jesus' suffering and death. It is always a question of analogy. Reconciliation with God does not happen by some external actions and rituals, but this happens so that an individual changes his mind and opens himself to his own personal conversion.

---

⁵¹ Usp. Bernard Sesboüé, *Metafore i pojmovi: semantička mnogostrukost u govoru o spasenju*, str. 30.